

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سرشناسه: لالمان، میشل، ۱۹۶۲- م. Lallement, Michel
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ اندیشه‌های جامعه‌شناسی از پارسونز تا اندیشمندان معاصر / میشل لالمان؛ ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر
مشخصات نشر: تهران: هرمس، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: نه + ۳۸۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۶۳-۹۳۲-۷
شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۳۶۳-۹۳۳-۴
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت: عنوان اصلی: Histoire des idées Sociologiques: de Parsonos aux contemporains
موضوع: کتابنامه: ص. ۳۶۳-۳۷۰.
موضوع: جامعه‌شناسی -- تاریخ
شناسه افزوده: نیک‌گهر، عبدالحسین، ۱۳۱۶- ، مترجم.
رده‌بندی کنگره: ۲ ۱۳۹۳ ت ۲ / ج ۴۳۵ HM
رده‌بندی دیویی: ۳۰۱/۰۹
شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۶۹۱۸۵

تاریخ

اندیشه‌های

جامعه‌شناسی

جلد دوم | از پارسونز تا اندیشمندان معاصر

میشل لالمان

ترجمهٔ عبدالحسین نیک‌گهر

تاریخ اندیشه‌های جامعه‌شناسی
از پارسونز تا اندیشمندان معاصر
جلد دوم
میشل لالمان
ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Histoire des Idées Sociologiques: de Parsons aux contemporains, Michel Lallement, Nathan, 1993

طراح جلد: حبیب ایلون

چاپ سوم: ۱۳۹۹

تیراژ: ۵۵۰ نسخه

چاپ: رسام

همه حقوق محفوظ است.

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، شماره ۲۴۹۳ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴

فهرست

جلد دوم

مقدمه	۱
۱. رویکرد ...	۲
۲. ... و چالش‌های معرفت‌شناختی	۳

بخش اول: چهره‌های جامعه‌شناسی معاصر

فصل ۱: جامعه‌شناسی‌ها و جامعه‌شناسان امریکایی در قرن بیستم	۹
۱. مطالعه‌ی اجتماعات در عصر کارشناسان	۱۰
۱.۱ شیکاگو، کلمبیا، هاروارد	۱۰
۲.۱ چنددستگی جامعه‌شناسان و پیامدهایش	۱۱
۲. سال‌های شکوهمند پس از جنگ	۱۸
۱.۲ حوزه‌های جدید مطالعه، روش‌های جدید تحقیق	۱۹
۲.۲ عظمت و انحطاط کارکردگرایی	۲۳
۳. به سوی ساختن برج بابل نظری	۳۰
۱.۳ کنش متقابل‌گرایان و روش‌شناسان مردمی: بُرد و نواها	۳۱
۲.۳ نوزایی جامعه‌شناسی امریکا در چرخش قرن	۳۷

فصل ۲: بازسازی جامعه‌شناسی اروپا	۴۱
۱. جامعه‌شناسی‌های فرانسه و آلمان در فاصله‌ی دو جنگ جهانی	۴۳
۱.۱ پایان مکتب دورکیم	۴۳
۲.۱ اختلاف در اجتماع جامعه‌شناسان آلمان	۴۵
۲. بنیادهای جدید پس از جنگ جهانی دوم	۵۳

۵۳	۱.۲ نوزایش جامعه‌شناسی فرانسه
۵۸	۲.۲ دومین زایش جامعه‌شناسی‌های آلمان و ایتالیای
۶۳	۳. حرفه‌ای شدن جامعه‌شناسی، تقسیم‌ها و گشایش
۶۳	۱.۳ چرخش دهه ۱۹۶۰
۶۸	۲.۳ مصائب کنشگر
۷۲	۳.۳ جهانی شدن جامعه‌شناسی

بخش دوم: ساماندهی پدیده اجتماعی

۷۹	فصل ۳: دیدگاه فرهنگ‌باور
۸۰	۱. اصول نظری فرهنگ‌باوری
۸۰	۱.۱ در تلاقی انسان‌شناسی فرهنگی و روانکاوی فرویدی
۸۶	۲.۱ فرهنگ و شخصیت پایه
۹۲	۲. جامعه‌شناسی فرهنگ‌باور در بوته آزمون مطالعات میدانی
۹۲	۱.۲ تجربه میدلتاون
۹۶	۲.۲ از فرهنگ به خرده فرهنگ‌ها: طبقات، کاست‌ها و پاندها
۱۰۲	۳. نفوذ، سلطه و دگرگونی ارزش‌ها
۱۰۳	۱.۳ رهبران عقاید در ارتباطات جمعی
۱۰۷	۲.۳ قدرت، حاکمیت و خشونت نمادی
۱۱۶	۳.۳ پایداری و تحول نظام‌های ارزش
۱۲۱	فصل ۴: کارکردگرایی و نظریه‌های سیستم‌ها
۱۲۲	۱. کارکردگرایی تالکوت پارسونز
۱۲۳	۱.۱ جامعه‌شناسی، علم کنش
۱۲۹	۲.۱ نظام اجتماعی و متغیرهای پیکربندی (ساختاری)
۱۳۴	۳.۱ کارکردهای چهارگانه هر نظام کنش (AGIL)
۱۳۹	۴.۱ دگرگونی اجتماعی و تحول جامعه‌ها
۱۴۴	۲. نظریه کارکردگرایی با بُرد متوسط
۱۴۴	۱.۲ مرتون، منتقد و اصلاح‌گر کارکردگرایی
۱۵۰	۲.۲ سرخوردگی نسبی، گروه عضویت و گروه مرجع
۱۵۴	۳.۲ سازگاری‌ها و اختلال‌های کارکردی اجتماعی
۱۵۹	۳. نوکارکردگرایی معاصر

فهرست

هفت

۱۵۹	اختراع مجدد کارکردگرایی
۱۶۰	ساختارگرایی کارکردی نیکلاس لوهمان
۱۶۲	کاستن از پیچیدگی نظام‌ها
۱۶۹	فصل ۵: تحلیل ساختاری وقایع اجتماعی
۱۷۰	۱. ساختار و وقایع اجتماعی
۱۷۱	۱.۱ مارکسیسم آلتوسری و تأثیرش بر جامعه‌شناسی فرانسه
۱۸۴	۲.۱ جامعه‌شناسی شناخت یا تبارشناسی دانش؟
۱۸۸	۳.۱ نشانه‌شناسی و ساختارگرایی تکوینی
۱۹۴	۲. آن سوی ساختارگرایی
۱۹۵	۱.۲ مبادله، سازمان‌ها و ارزش‌ها: جامعه‌شناسی ساختاری پتر بلو
۱۹۶	۲.۲ نظریه ساختارمندی گیدنز و دوگانگی ساختاری
۲۰۰	۳.۲ ساختارگرایی تکوینی پیر بوردیو
۲۰۸	۴.۲ ساختارها و شبکه‌ها

بخش سوم: تناقض‌های امر اجتماعی

۲۲۱	فصل ۶: پس از مارکس: نظریه‌های انتقادی و جامعه‌شناسی رادیکال
۲۲۲	۱. بازخوانی مارکس
۲۲۲	۱.۱ ایدئولوژی و اتوپیا
۲۲۶	۲.۱ نخستین مطالعات جامعه‌شناختی مکتب فرانکفورت
۲۲۸	۲. مارکسیسم و انتقاد از سرمایه‌داری پیشرفته
۲۲۸	۱.۲ تباهی خرد
۲۳۲	۲.۲ به سوی نقد سرمایه‌داری پیشرفته
۲۳۸	۳.۲ حاکمیت و دولت
۲۴۰	۳. مارکسیسم میان نرمش و انفجار
۲۴۰	۱.۳ از تاریخ به کنشگران
۲۴۲	۲.۳ آسیب‌شناسی‌های اجتماعی و استعمارگری دنیای واقعی
۲۴۴	۳.۳ کنش ارتباطی به مثابه یگانگی اجتماعی
۲۵۱	فصل ۷: کشمکش‌ها و تاریخ‌مندی
۲۵۲	۱. دگرگونی اجتماعی و کشمکش‌های طبقاتی در جامعه صنعتی

۲۵۲	۱.۱ دیالکتیک مبارزه / مصالحه
۲۵۸	۲.۱ تاریخ‌مندی و روابط طبقات
۲۶۲	۲. کنش جمعی و جنبش‌های اجتماعی
۲۶۲	۱.۲ از هم‌پاشیدگی، رفتارهای جمعی و سرخوردگی اجتماعی
۲۶۴	۲.۲ نیروهای کنش جمعی
۲۶۶	۳. تاریخ و جامعه‌ها
۲۷۲	۱.۳ بازگشت به ایده توسعه‌گرایی
۲۷۳	۲.۳ اقتصاد - دنیا، دولت‌ها و انقلاب‌ها
۲۷۵	۳.۳ بازگشت «نظریه کلان»
۲۷۸	۴. ماهیت جامعه‌های معاصر
۲۷۹	۱.۴ پایان جامعه صنعتی
۲۸۱	۲.۴ آیا پُست‌مدرن شده‌ایم؟

بخش چهارم: ساختن کنش اجتماعی

۲۸۹	فصل ۸: جامعه‌شناسی خُرد، بازی‌های کنشگران و استعاره انسان سوداگر
۲۹۲	۱. رفتارگرایی و نظریه‌های مبادله
۲۹۲	۱.۱ کیوترها و انسان‌ها
۲۹۳	۲.۱ دامنه، حدود و گستره‌های نظریه‌های مبادله
۲۹۸	۲. فردگرایی روش‌شناختی و تحلیل راهبردی
۲۹۹	۱.۲ فردگرایی، عقلانیت و نیت‌مندی
۳۰۶	۲.۲ از واگردانی خُرد تا جامعه‌شناسی اثرات انحرافی
۳۱۱	۳.۲ تحلیل راهبردی میشل کروزیه
۳۱۵	۳. بُرد جامعه‌شناسی خُرد فردگرایانه
۳۱۸	۱.۳ چند انتقاد درونی
۳۱۹	۲.۳ محدودیت‌های جامعه‌شناسی‌های نمادی و تخیلی
۳۲۳	فصل ۹: امکان سامان اجتماعی
۳۲۸	۱. بازگشت به شیکاگو: احیای کنش متقابل‌گرایی
۳۲۸	۱.۱ پیدایش کنش متقابل‌گرایی نمادی
۳۲۹	۲.۱ کنش‌های متقابل و مذاکره‌ها
۳۳۳	۳.۱ کجروی چونان فرایند

۳۳۷	۴.۱ رفتار نمایشی روزمره و نظم اجتماعی خُرد
۳۴۴	۲. روش‌شناسی مردمی
۳۴۵	۱.۲ وقایع اجتماعی اشیا نیستند بلکه «دستیافت‌های عملی» هستند
۳۵۱	۲.۲ روش‌شناسی مردمی، نقش و نابرابری‌های اجتماعی
۳۵۶	۳.۲ روش‌شناسی مردمی: رویداد یا فرقه؟
۳۵۹	نتیجه: کارگاه‌های [جامعه‌شناسی] در قرن‌ی جدید
۳۶۳	کتابنامه
۳۷۱	اعلام

مقدمه

جلد اول این کتاب به بررسی سیر تکاملی جامعه‌شناسی به عنوان رشته‌ای دانشگاهی و نظام‌های فکری ساختمان‌د اختصاص یافته است و در صدد پی‌گیری جریان تبارشناختی آن بوده است، که در نتیجه معلوم شد این جریان نه پیوسته است و نه یک شکل. از زمان نخستین تجربه دموکراسی در یونان، «با هم زیستن» انسان‌ها درون‌مایه اندیشه‌ورزی به شیوه تکاملی به کمک مقوله‌های سیته (جامعه)، ملت، قرارداد، بازار و ... بوده است. در سال‌های پایانی قرن نوزدهم، وقتی «مسئله اجتماعی» مطرح می‌شود، اندیشمندانی اهل نظر و عمل که خود را جامعه‌شناس می‌نامیدند به کمک تضاد اجتماع / جامعه به شیوه‌ای نو به صورت‌بندی روابط اجتماعی پرداختند. بدین ترتیب جامعه‌شناسی متولد می‌شود و به مرور موقعیتش را به عنوان یک رشته دانشگاهی تثبیت می‌کند. با وجود این موفقیت، فرایند تثبیت به هیچ وجه خصوصیت خطی، خنثی و تجمعی ندارد. در واقع، همان‌طور که انقلاب‌های صنعتی و سیاسی قرن گذشته در شکل‌گیری پرسش‌ها درباره «امر اجتماعی» تعیین‌کننده بوده‌اند، فرازونشیب‌های تاریخ معاصر (دو جنگ جهانی، ستیزه‌های زنجیره‌ای، دگرگونی رژیم‌های سیاسی، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، جهانی شدن، تحول ارزش‌ها ...) به طور مستقیم در شکل دادن به چهره جامعه‌شناسی معاصر سهمیم بوده‌اند.

در حال حاضر، دو ویژگی عمده - انبساط و انفجار - وضعیت جامعه‌شناسی امروز را به طور خلاصه بیان می‌کند: انبساط از آن جهت که جامعه‌شناسی امروز دیگر یک علم اروپایی نیست و بخش بزرگی از پنج قاره دنیا را تسخیر

کرده است؛ انفجار بدان سبب که افزایش شمار جامعه‌شناسان حرفه‌ای با تکه‌تکه شدن جامعه‌شناسی در حوزه‌های تخصصی و نیز حفظ مدل‌واره (پارادایم)‌های رقیب همراه بوده است. به‌علاوه جامعه‌شناسی، ضمن تأثیرپذیری از رویدادهای تاریخی، با ضربه‌های تکانه‌های نظری و دانشگاهی ویژه خودش زندگی می‌کند. درگیری‌ها و روابط رقابت‌آمیز میان مکاتب، مبارزه‌های قدرت (در دانشگاه‌ها، مجله‌های تخصصی ...)، اتحادها با قدرت‌های سیاسی یا با جنبش‌های اعتراضی و ... در صحنه‌آرایی حوزه روشنفکری معاصر نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند.

۱. رویکرد ...

به این دلیل دوگانه، جلد دوم این کتاب با تخصیص یک بخش به بنیادها و تحولات دانشگاهی جامعه‌شناسی قرن بیستم آغاز می‌شود. بررسی تحول جامعه‌شناسی در ایالات متحد آمریکا (فصل ۱) و در اروپای غربی (فصل ۲)، دو سرزمین مادری رشته جامعه‌شناسی، نه تنها تنوع دیدگاه‌ها و تحلیل‌ها بلکه اهمیت نقش تعیین‌کننده محیط دانشگاهی و راهبردهای کنشگران (در وهله اول جامعه‌شناسان) را در ساخت دادن به رشته جامعه‌شناسی آشکار خواهد کرد. سه بخش دیگر کتاب بنا دارد تابلو فکری جامعه‌شناسی معاصر را ترسیم کند. جا دارد از هم‌اکنون یادآوری کنیم که معیارهای مرزبندی پذیرفته‌شده در این کتاب ارزش مطلق ندارند بلکه کارکردشان رهنمودی است. برای ترسیم نقشه نظریه‌های بزرگ جامعه‌شناسی (نشانه ۱) بهتر است که آنها را در مجموعه‌های متداخل و درهم‌پوشانی‌های متغیر ارائه داد و نه در حوزه‌های مرزبندی‌شده دقیق. بنابراین، در این کتاب ممکن است چند مؤلف را در تلاقی چند مدل‌واره (پارادایم) عرضه شده معرفی کنیم. همچنین، بُرد علمی تضادهای نظم / تعارض و نظام / کنشگر را که برای طبقه‌بندی روشنگر نظریه‌های جامعه‌شناسی مفیدند را باید نسبی در نظر گرفت. در واقع، همان‌طور که جورج زیمل ← گئورگ زیمل تذکر داده است، تضاد وجهی کاملاً کارآمد از یگانگی اجتماعی است. به عبارتی

دیگر، به بیان پیر بوردیو، صورت‌هایی از مبارزه وجود دارند که متضمن اتفاق آرا درباره‌ی داو مبارزه‌اند (بوردیو، مسائل جامعه‌شناسی، ۱۹۸۰)^۱. همین‌طور، شمار اندکی از جامعه‌شناسان هستند که هنوز سرشتِ دَوْرانیِ فرد-جامعه را نفی می‌کنند. انسان‌ها محصول جامعه‌اند که خود در تولید آن سهیم‌اند. ادعای حضور هستی‌شناختی (و نه روش‌شناختی) یکی از این دو قطب هر آینه ادعایی پوچ خواهد بود.

در چارچوبی که برای کتاب ترسیم کرده‌ایم، می‌توان سه جریان عمده فکری جامعه‌شناسی را از یکدیگر تمیز داد: ویژگی نخستین جریان (بخش دوم) توجه خاص به یگانگی و به منطق نظام اجتماعی است. ذیل این جریان فکری می‌توان فرهنگ‌گرایی (فصل ۳)، کارکردگرایی (فصل ۴) و ساختارگرایی (فصل ۵) را جای داد. جریان فکری دوم (موضوع بخش سوم کتاب) امر اجتماعی را پیوسته از دیدگاهی کلان، منتها با تأکید بر تضادها و کشمکش‌هایی که به آن ساخت می‌دهند، بررسی می‌کند. نظریه‌های پسامارکسیستی (فصل ۶) و نمودارهای جامعه‌شناختی وابسته به خصیصه اصلی تاریخمندی (فصل ۷) را می‌توان در این جریان فکری قرار داد. آخرین مجموعه (بخش چهارم) تحلیل‌هایی را در برمی‌گیرد که وجه مشترکشان انتخاب فرد به سان پایه مطالعات جامعه‌شناختی است. این تحلیل‌ها، بدون آنکه ارتباطشان را با مفهوم نظام قطع کنند، عمدتاً بر کنشگر (فصل ۸) یا کنش‌های متقابل میان کنشگران (فصل ۹) متمرکزند.

۲. ... و چالش‌های معرفت‌شناختی

با معرفی رهیافت‌های بزرگ نظری جامعه‌شناسی معاصر، هدف دوم این کتاب (همانند جلد اول) توجیه کردن معرفت‌شناسی تاریخی و انتقادی در حوزه علوم اجتماعی است.

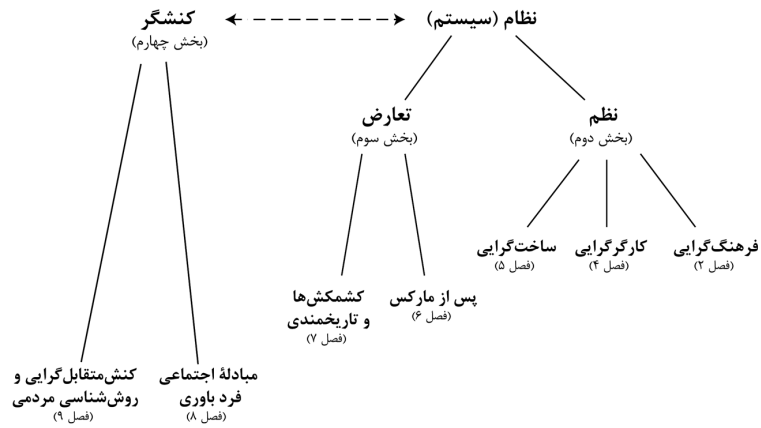
موضوع در اینجا، همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره کرده‌ایم، تأکید بر اهمیتی

1. P. Bourdieu, *Question de sociologie*, 1980.

طرح کتاب

چهره‌های جامعه‌شناسی معاصر (بخش اول)
ایالات متحد آمریکا (فصل ۱) و اروپای غربی (فصل ۲)

جدول فکری

یادآوری: فلش ---> نشان می‌دهد که موضوع، بیش از تأکید بر تضادهای قاطع، یادآور قطب‌های ساخت‌دهنده‌ای است که میانشان ترکیب‌های گوناگون نظری سازمان می‌یابد.

است که شرایط اجتماعی-تاریخی در پیدایش و موفقیت تحلیل‌های جامعه‌شناختی دارند. البته این موضع‌گیری بی‌دلیل نیست. زیرا معتقدیم ردّ هر نوع ارتباط نظام‌مند میان حقیقت و تاریخ، میان نظریه‌های جامعه‌شناسی و چالش‌های اجتماعی و ... احتمالاً به بینش تاریخی‌گری منتهی می‌شود که از بُرد علمی مدل‌واره‌های نظری که بنا داریم در این کتاب مطرح کنیم به مقدار معتناهی می‌کاهد. به عبارتی دیگر، آیا بازگشت انعکاسی جامعه‌شناسی روی خودش به انتخاب موضع نسبی‌گرایانه خطرناکی منتهی نمی‌شود؟ (ه. پوتنام، خرد، حقیقت و تاریخ، ۱۹۸۱): چون هر تولید نظری وابسته به منافع اجتماعی است، بنابراین هر گزاره جامعه‌شناختی لزوماً نسبی است، پس نمی‌تواند در ساختن دانشی جهان‌شمول و تجمعی مشارکت داشته باشد؟ به این ایراد اساسی پاسخ دوگانه‌ای باید داد.

نخست باید فایده‌های نابِ علوم را به رسمیت شناخت. در هر حال موضع‌گیری یورگن هابرماس (شناخت و فایده، ۱۹۶۸) که ما نیز با طیب خاطر آن را می‌پذیریم چنین است. هابرماس سه نوع آرمانِ علم را تشخیص می‌دهد:

— علوم تجربی-تحلیلی (چون فیزیک) که فایده شناخت آن از سامانِ فنی است (قدرت تسلط بر اشیا)؛

— علوم تاریخی-تأویلی (herméneutique) (علوم اخلاق و روح) که فایده‌اش عملی است: علوم تفسیری که به فهم و به برقراری اجماع میان کنشگران کمک می‌کند؛

— علوم رفتارشناختی و انتقادی (روانکاوی، اقتصاد، جامعه‌شناسی ...) که شناخت‌های رهایی (émancipation) اند؛ این شناخت‌ها به انسان کمک می‌کنند تا خود را از صور گوناگون سلطه و توهم برهاند.

همان‌طور که با قرائت صفحه‌های بعدی کتاب معلوم خواهد شد، جامعه‌شناسی در این سودمندی‌های سه‌گانه شناخت مشارکت دارد.

اکنون معنای تذکر دوممان بهتر فهمیده می‌شود، یعنی اینکه جامعه‌شناسی

بتواند با چندگانگی تبیینی که به هیج وجه به اعتبار معرفت‌شناختی‌اش لطمه نمی‌زند کنار بیاید. وجود پایدار مدل‌واره‌های رقیب (که خود جامعه‌شناسان اغلب به طور تصنعی تضادشان را حادث‌تر می‌کنند تا شفافیت و اصالتشان را در حوزه فکری‌ای که از آن آنهاست بهبود بخشند) معنایش این نیست که جامعه‌شناسی دچار بحرانی مزمن و دائمی است. چندگانگی فایده‌های شناختش، توضیح مکملی که طرح‌های نظری مختلف درباره یک موضوع فراهم می‌آورند (برتولو، فهم امر اجتماعی، ۱۹۹۰)، پیوندهای ناشناخته میان جریان‌های تحلیلی که عمداً به طرزی قاطعانه مقابله داده می‌شوند و ... همه و همه دلایلی هستند که باور کنیم وضع «عادی» جامعه‌شناسی وضعی نیست که در آن فقط یک مدل‌واره نظری سلطه‌ای فراگیر داشته باشد، بلکه برعکس برای جامعه‌شناسی وضع عادی وضعی است که در آن رهیافت‌های نظری گوناگون درباره فهم امر اجتماعی با هم در تقابل و در تعامل باشند.